

Det stora misslyckandet

När Sverige drog med i striden

av Olof Santesson

TITEL:

Ett krig här och nu: Sveriges väg till väpnad konflikt i Afghanistan¹

FÖRFATTARE:

Wilhelm Agrell

FÖRLAG:

Atlantis, Livonia Print Ltd, Riga; Lettland 2013

ETT STORT OCH samtidigt välbekant misslyckande. Det är Wilhelms Agrells dom över Afghanistankriget i boken *Ett krig här och nu*. Vad som började som en internationell stödinsats har i tecknet av väpnade handlingar blivit en kontraproduktiv aktion. Men i en ambition av internationell solidaritet har Sverige hängt med, mer än de flesta svenskar har insett eller velat inse.

Det var knappast så, som det stod i en rubrik över recensionen i *Dagens Nyheter*, att "Sverige lurades in på imperiernas kyrkogård".² Snarare var det den svenska allmänheten som utan målmedveten debatt lurades in i kommande svårigheter på fältet.

Okunskapen var utbredd. I starten 2001 förstod enligt Agrell inga aktörer, utöver den pakistanska underrättelseorganisationen ISI, sig på problemet Afghanistan i kraftfältet mellan krigsherrar som blivit makthavare och narkotikaindustrin, insåg inte den totala bristen på grunder att bygga en stat på. Vid sidan av amerikanerna, som jagade Al-Qaida och i övrigt inriktade sig på sitt kommande anfall i Irak föll det på andra i statsamfundet att på uppdrag av

FN stödja val av president och parlament i Afghanistan genom ISAF (International Security Assistance Force). Ännu var det där inte tal om terroristbekämpning, i stället gällde "det lätta fotavtrycket".

Med Natos ledningsresurser skulle militären vara en stödjande funktion åt civila hjälpare, och Sverige var från början med i en del stabsfunktioner. ISAF:s uppgift blev att försöka skapa en framtid åt Afghanistan efter talibanepoken. Så småningom växte uppfattningen att man måste etablera sig utanför huvudstaden Kabul och nå områden som centralregeringen saknade kontroll över. Det skulle ske genom något som var i ropet: civil-militär samverkan. För det skapades ett växande antal PRT³ (Provincial Reconstruction Teams) i samband med att ISAF efter hand organiserade fyra regionala högkvarter. Särskilt britterna hade medverkat till nyskapelsen. Det torde ha känts betryggande med tanke på deras långvariga erfarenhet av uppträdande i tredje världen och inte minst just i Afghanistan.

När Sverige utan föregående omsorgsfull prövning i offentlighetens ljus hösten

2005 åtog sig att efter Storbritannien ta ansvaret för fyra provinser i norr, gick britterna i stället in med en stridsgrupp i sydväst som ett led i inrättandet av ISAF:s fjärde och sista regionala högkvarter.

I London hade man velat ta ansvaret för historiskt kända trakter kring Kandahar men överlät det åt kanadensarna och inrättade sig 2006 i Herat, vallmoodlingens kärnland. Missionen där väckte starka kontroverser, efter hand som den brittiske befälhavaren på platsen kände sig nödsakad att från utvalda positioner utvidga insatsen norrut ("anfallet längs dalen").

I brittisk debatt har sedan dess talats om en "strategisk blunder" på vägen till ett ohjälpligt fiasko. Från planerade militära operationer hamnade landet i ett "krig". Som det mest allvarliga misslyckandet har man i parlamentet pekat på bristen på militär och politisk koordinering mellan utrikes-, bistånds-, finans- och försvarsdepartementen.⁴ Något känns igen här, när man som Agrell granskar Sveriges insats i Afghanistan, inklusive ett finländskt inslag som dock inte närmare berörs.

Med basen i staden Mazar e Sharif från våren 2006 övertygade högkvarteret sig självt och regeringen och allmänheten med att svenskarna skulle agera i ett lugnt område, rätt fjärran från det växande talibanupproret på andra håll. Vad man behövde hålla ögonen på var mest en del kriminella element. Det lät som en fortsättning på raden av fredsbevarande uppgifter – i Agrells krönika något som hade kommit att prägla svenskt tänkesätt. Men bedömningen vad som väntade i norra Afghanistan kallar han en underrättelsemässig glädjekalkyl. Genom hela det svenska engagemanget löpte ända från början ett drag av aningslöshet. Så gick vi in med trupp i Afghanistan.

Något eget koncept hade Försvarsmakten inte, utan uppgiften blev att bemanna PRT

enligt den från britterna övertagna modellen med patrullering, spaning och ambitioner att bidra till framväxandet av ett afghanskt civilsamhälle. Man skulle bli vänner med befolkningen. Vapen fick användas i självförsvar, och om det i alla fall blev strid skulle man snarast möjligt dra sig tillbaka. Det nya var alltså att svenska militärer och civila rådgivare skulle åstadkomma något sida vid sida.

Organisationen blev därefter – ett slags hybrid med ett begränsat militärt bidrag, fast raden av chefer halvår efter halvår återkom med önskemål om att få leda vanliga militära förband som bas för uppdraget.

Några av vår akademis ledamöter hade internt också synpunkter på resultatet. Dåvarande chefen för armétaktiska enheten i högkvarteret, brigadgeneralen och ledamoten av vår akademi Anders Brännström, ansåg att säkerhetsläget krävde splitterskyddade fordon. Högkvarteret var av annan uppfattning. Insatschefen hävdade att det vore att ge fel signaler att åka omkring i pansarfordon, och han fick stöd av ÖB Håkan Syrén. Det var i november 2006. Då dödades en svensk soldat och flera skadades vid ett sprängdåd mot en fordonskolonn. På två månader svängde högkvarteret 180 grader. Nu var det splitterskydd som gällde – fast det skulle ta drygt tre år innan förändringen var helt genomförd.

Fram till 2011 drev inom högkvarteret ledamoten och de årens arméinspektör Berndt Grundevik linjen "100 % stöd till soldaterna i insatser". Under dessa år tillfördes bl a 8 stridsfordon 90, ett 90 tal splitterskyddade patrullfordon av typ RG 32, nytt taktiskt UAV system Shaddow 200, bättre mörkerhjälpmedel och sikten, stridsvästar, IK (igenkänning i mörker) utrustning, nytt sjukvårdskoncept, sjuktransporthelikoptrar, bättre minsökarutrustning,

minsökningshundar, nytt sambandssystem med krypto, videokonferensutrustning för bättre ledning mellan Sverige och förbandet i Afghanistan m m.

I stort förfelades emellertid tanken med breda civila insatser under militärt skydd enligt det brittiska mönstret ovan. Fiasko på båda håll. Försvarsmakten låg ändå på för att samarbetet skulle utvecklas, men motparten, SIDA, svarade inte upp med robusta personella insatser. I själva verket stred tanken med att Sverige skulle ta ett regionalt ansvar mot myndighetens vana att arbeta landsvis. En del har i alla fall hänt. Men försök att åstadkomma en central ledning i samverkan av UD, försvarsdepartementet och SIDA strandade; på nytt visade det sig att regeringskansliet inte klarar av att ta operativt ansvar. Det var i Stockholm som Afghanistaninsatsen fragmenterades.

Mot bakgrund av Sveriges under det kalla kriget snarast världsberömda samarbetsmönster som genomsyrade hela den nationella säkerhetspolitiken finner Agrell misslyckandet i Afghanistan ”gåtfullt”. Förlorades allt när Försvarsmakten krympte till oigenkännlighet?

Några år löpte dock verksamheten enligt det perspektiv som hade hållits fram för svenska folket. Nyheterna från Afghanistan lät olycksbådande, men där Sverige var kunde man hålla fast vid hjälparuppgiften med framsteg särskilt när det gällde skolor, även för flickor, och sjukvård. Signalerna från Försvarsmakten följde ett internationellt mönster. Optimist måste man vara. Alla truppbidragande länder skrev så här: vi gör framsteg men utmaningarna kvarstår.

Läget hade i själva verket stadigt försämrats i så motto att talibanerna vidgade sina operationsområden, något som ISAF mötte med sina regionala staber och insatser allt längre utanför Kabul. Som Agrell

beskriver saken hade ISAF:s mission med PRT:s fältförsök efter hand förändrats från en marginell operation i politiskt-symboliskt syfte till en väpnad insats som i varje fall den svenska försvarsmakten inte hade sett maken till. I varje fall inte sedan Katanga under den första Kongokrisen för mer än fyrtio år sedan.

Den internationella styrkan hade från början av 2007 en amerikansk befälhavare och gled in i supermaktens militärpolitik. Några år senare, efter president Obamas makttillträde och med en ny befälhavare i Stanley McChrystal, inleddes på allvar ett skede av upprorsbekämpning, COIN (Counter-Insurgency Warfare), där det goda målet var ge befolkningen ökat skydd, vilket i praktiken innebar en offensiv längs flera fronter. Fotavtrycket hade blivit hårt

Och våren 2009 bröts det relativa lugnet i det svensk-finska området. Våldsnivån höjdes påfallande. Den uppmärksamme kunde möjligen tolka att läget var nytt och att regeringen till sist höjde den militära ramen för Afghanistanuppdraget till drygt 850 personer, varav 500 var insatta på platsen. Mycket hände.

Förutom utrustning var det framför allt förbättrad träning inför insatsen, mer systematiserat omhändertagande och implementering av erfarenheter samt chefsförberedelser som på ett påtagligt sätt förbättrade förbandets kapacitet före rotationen till insatsområdet. In i det längsta undvek dock regering och myndigheter att i klartext förklara vad det innebar att svensk trupp drogs in i långsiktiga operationer enligt COIN-konceptet, dvs i Agrells tolkning att uppgiften alltmer övergick till ren upprorsbekämpning. I maj 2011 beskrevs för första gången styrkan i regionerna kring Mazar e Sharif som en ”lätt manöverbataljon” med tre utspridda kompanier.

Vad som också hade tillkommit var att svenskarna hade ett utbildningsuppdrag som ett led i ISAF:s ansträngningar att inför ”slutåret” 2014 lämna efter sig organiserade afghanska truppförband och polisenheter, det som på fackspråket kallas SSR (Security Sector Reform).

I första hand tog Sverige på sig att inom en brigads ram träna en afghansk bataljon, senare utbytt mot en annan bataljon, genom utplacerade handledare, OMLT (Operational Monitoring & Liaison Teams). Inom parentes kan man undra hur lätt denna uppgift var med tanke på att allt färre svenska officerare har egen erfarenhet av strid i bataljon. Afghanerna var ju krigsvana, nu skulle de lära sig stabs- och planeringsmetodik. Men inte heller det kan ju längre räknas som en praktisk svensk specialitet med tanke på härordningens brist på ögre förband.

Uppgiften innebar hur som helst att svenska officerare måste vara med i bataljonens uppdrag.

I det försämrade läge som hade rått sedan 2009 ökade förstas risken framför allt för att ISAF angreps av sina afghanska bundsförvanter. I ett uppmärksammat fall mördades en svensk plutonchef och hans ställföreträdare. Men det som inte väckte lika mycket uppseende var att svenskar både som medhjälpare och i egna förband med amerikanskt helikopterstöd drogs in i flera intensiva strider mot upproriska styrkor.

Sverige hade inordnat sig i utan ingående överväganden hemma i Stockholm. I anslutning till svenskområdet tillfördes tunga amerikanska enheter ur 10. Mountain Division och ett stort helikopterförband. Organisatoriskt/operativt leddes den svenska bataljonen av en tysk division, något som näppeligen uppfattades hemma. Det var inte längre tal om att tillämpa freds-

bevarandets idé att man under självförsvar skulle dra sig ur strider. Nu skulle man inte längre endast försvara sig mot överfall utan gå till anfall mot människor som helt enkelt definierades som ”fientliga kombatanter”.

Hur allvarliga några strider var framgick i varje fall inte av vad högkvarteret släppte ifrån sig. Agrell anser att stridsintensiteten medvetet nedtonades – den stred ju mot den svenska grundhållningen att vad Sverige militärt sysslade med var skydd av bistånds- och uppbyggnadsinsatser. Veterligen har ingen svensk kontingentschef öppet medgett att hans förband befann sig i en krigssituation. Rapporter gav intryck av att allt sköttes planenligt, inte minst utbildningsinsatserna på fältet. Men en annan, mera kaotisk bild av deras läge får man av konstaterandet från säkerhetsinspektören, ledamoten Anders Emanuelsson: ”Vi kan inte operera så här”!

Till det man i sammanhanget lär sig av denna faktaspäckade bok är att det vid den kanske dittills hårdaste striden i norra Afghanistan sköts mer från svenskt håll än någonsin under Kongotiden. Det är först nu som det förhållandet uppenbaras. Författaren driver oss att fråga om det finns något annat ord för detta än – krig.

Har Wilhelm Agrell då rätt i att misslyckandet i Afghanistan är välbekant? På ett ytplan har nog allt fler insett att vi står inför ruinerna av orealistiska ambitioner. Men få lär ha fått en uppfattning om Sveriges andel.

Med Agrells kronologiskt uppbyggda framställning har vi i alla fall fått den sammanhängande berättelse om Afghanistanmissionen ur svenskt perspektiv och om den svenska insatsen som hittills har saknats. Han vet vad han tycker och får det sagt. Man kan likafullt sakna ett ställningstagande hos författaren till grundlägg-

gande frågor om hur Sverige som en militärt begränsad stat skulle ha agerat och reagerat på utvecklingen i och runt Afghanistan, när nu ramarna bestäms av tyngre aktörer. Han efterlyser en närmare svensk analys och hittar själv praktiskt taget inga ifrågasättanden av hur Sverige och svensk militär skulle göra.

Bestämde vi oss för att Afghanistan var rätta stället, när vi måste ta avstånd från vad amerikanerna satte igång med i Irak? Det svenska beslutsfattandet från regeringschefen och nedåt borde så långt möjligt ha penetrerats. Fanns det brytpunkter där landet kunde ha övervägt sin roll; existerar något som skulle kunna kallas för svensk strategisk hållning? När insatsen nu ändå går mot ett slut, som de flesta måste befara bli sorgligt misslyckat, får man hoppas på en kommande mera fullständig redovisning av andra skribenter inte minst ur forskarsamhället.

Vad Agrell genom sitt karaktäristiska sätt att granska dokumenten, i detta fall raden av svår genomträngliga regeringspropositioner och framför allt de enskilda bataljonernas slutrapporter visar, är hur mycket det finns som vi inte har fått reda på i öppna handlingar. Kvar står hur långt man kan närma sig sanningen med Agrells

karaktäristiska granskning av handlingarna i målet. Att regering och myndigheter är varsamma med hanteringen av alltjämt pågående operationer är en sak. Men författaren sätter fingret på en långt driven oegenskinlighet, en sekretess utan like. Vad som har kommit ut från högkvarteret är sparsamt, ofullständigt, i vissa fall förskönnande. Med den gamla klyschan har sanningen blivit krigets första offer.

I Storbritannien blev det i alla en debatt och parlamentsgranskning av tillkortakommanden. I Sverige tystnad. Vem bär ansvaret? Inte bara Försvarsmakten.

Agrells bok blir en hård dom inte minst över svenska massmedier, som bortsett från hanteringen av vissa spektakulära eller upprörande händelser, gjort mycket litet för att upplysa nationen om hur och varför Sverige med tiden befann sig rakt inne i ett slagfält. För mycket av svenskt ointresse för militära frågor, javisst. Men handen på hjärtat – kan någon säga att Krigsvetenskapsakademien själv har öppnat förslått? Inte har den hittills på något systematiskt sätt bidragit till att sätta en faktisk svensk krigsinsats under klarast möjliga ljus.

Recensenten är ledamot av KKrVA.

Noter

1. Inne i boken är underraderna av någon anledning tydligare: Från Svensk fredsopinion till upprorsbekämpning i Afghanistan 2001–2014.
2. *Dagens Nyheter* 2013-04-10.
3. Från 2012: Transitional Support Team.
4. Clarke, Michael (red): *The Afghan Papers: Committing Britain to War in Helmand, 2005–2006*, RUSI (Royal United Services Institute) 2011.